

Статья содержит ценную информацию о музыкальной педагогике, её развитии и исследованиях проводимых в Узбекистане. Также есть некоторые сведения о её недавнем прошлом и нынешним состоянии дел.

The article contains valuable information about musical pedagogy, its development and research works done in Uzbekistan. There are also some data of its recent past and present state of affairs.

ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ ЯНГИЛАШГА БЎЛГАН ЭХТИЁЖ ВА ТАЛАБЛАР

Г.Юсупова – ассистент ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: интеллектуал, конструктивизм, дидактик, фикрий ҳужум, интерфаол метод.

Ключевые слова: интеллектуал, конструктивизм, дидактический, мозговой штурм, интерактивный метод.

Key words: intellectual, constructionism, didactical, brainstorming, interactive method.

Бугунги кунга келиб бутун дунё микёсида таълим тизимини тубдан ўзгартириш жараёни кетмоқда. Ҳозирги ўқитиш кечими учун ўқитувчининг айтганларинигина эслаб қоладиган ўқувчиларни тайёрлаш мақсад бўлолмай қолди. Асосан, хотирани ривожлантиришга йўналтирилган бундай таълим йўли давр талабига жавоб беролмайди. Чунки ҳар қандай кучли хотира ҳам чексиз ҳодисаларнинг барчасини қамраб ололмайди. Бунинг устига хотира ёрдамида ўзлаштирилган билимлар фақат стандарт вазиятлардагина фойдаланишга мўлжалланган бўлади. Нотаниш вазиятга дуч келиши биланок бу билимлар ярқис бўлиб қолади, ҳаёт эса ҳеч қандай стандарт қолипга тушмайдиган даражада ранг-барангдир. Шунинг учун ҳам ёш авлодни мустақил изланадиган, ностандарт вазиятларда энг мақбул ва оригинал қарорлар қабул эта оладиган қилиб тарбиялаш кун тартибига чиқди.

Америка олимларининг билимларини ўзлаштириш борасидаги кейинги тадқиқотлари шуни кўрсатадики, бугунги кунда дунёни билдириши жиҳатдан ўқитувчи оила, ахборот воситалари ва муҳитдан кейинги тўртинчи ўринга тушиб қолган. Оламдаги ҳар бир илмнинг бунга чуқурлашиб, энига кенгайиши шу даражага етдики, бир киши фаннинг кичик бир соҳасини ҳам тўлиқ ўзлаштириб олмайдиган бўлиб қолди.

Жамият аъзолари маърифатлилиқ даражасининг ўсиши оиланинг ички имкониятларини орттириб юборади. Деярли ҳар бир ота-она ўз болаларига мустақил равишда таълим даражасида билим беролладиган имкониятга эришади. Ахборот оқими миқёсининг беҳад кенгайиши ахборот воситаларининг кўпайишига олиб келди. Тараққиёт эса, бу тийиксиз ахборотлар оқимидан керакларини ўзлаштириб олишнинг ғоят қулай техник воситаларини яратади. Одамларнинг умумий интеллектуал савияси учун жаҳон микёсида сезиларли юксалди.

Таълим тизими ва уни йўлга қўйиш борасидаги шу янгиланишлар кейинги вақтларда жаҳон микёсида кенг ёйилиб бораётган интерфаол усуллар мустақил фикрлайдиган изланадиган ўқувчиларни шакллантириш имконига эгаллиги билан эътиборга лойиқдир.

Интерфаол методлардан фойдаланиш ўқув машғулотларини қизиқарли қилади, уларнинг негизида конструктивизм фалсафа ётади. Конструктивизм кейинги 40 йил давомида очун педагогика илмида ҳам назарий қараш, ҳам амалий йўналиш сифатида кенг ёйилди.

Конструктивизм ҳақиқатга эришиш кечимини ҳақиқатнинг ўзидан кўра қимматроқ деб биладиган педагогик фалсафадир.

Шунинг учун ҳам интерфаол методларда эришилган дидактик натижадан кўра, унга келиш йўли, ўқувчиларнинг бу кечимдаги изланишлари, ташаббус кўрсатишлари муҳим саналади. <<Илмий билим турғин ҳодиса бўлмай тинимсиз қуриш ва қайта тиклаш этишдан иборат кечимдир>>, дейди Жан Пиаже.

Чиндан ҳам, ҳеч бир таълим бирор нуктага етгач, тўхтаб қолмайди, балки узлуксиз равишда янги марралар сари интилишлар тизимидан иборат бўлади.

Интерфаол методларни қўллаш натижасида ўқувчиларнинг вазифа ва мақоми бир қадар ўзгаради. Интерфаол методлардан фойдаланаётган муаллим шунчаки дарс берувчи эмас, балки ўқувчининг тадқиқотчилиқ фаолиятидаги маслаҳатчи, ташкилотчи ва мувофиқлаштирувчидир. У ўқувчиларга мустақил ақлий фаолият шароит яратади ва унинг ташаббускорлигини ҳар томонлама қўллайди.

Интерфаол методлар орсидан энг кўп қўлланиладиган ва катта самара берувчи усул фикрий ҳужум усулидир. Бу усул бирор синф ёки ўқувчилар жамоаси олдида қўйилган муаммони ечишнинг энг самарали ва демократик йўлидир. Шунини алоҳида таъкидлаш ўринлики, ҳозир фикрий ҳужум усулидан фойдаланиш амалиётда ўқитувчилар ўтган мавзулар юзасидан ўқувчиларга турли туман саволлар билан ҳужум қилишлари кенг тарқалган. Ҳолбуки, фикрий ҳужумнинг бутун моҳияти ўқувчиларнинг ўзлари янги мавзунини ўзлаштириш ёки қўйилган бирор дидактик муаммони ҳал этиш учун фикрларни зўриқтириб, тинимсиз <<ҳужум>> қилиш ва шундай қизиқ ва кизгин фаолият натижасида ўқув топширигини бажаришларидир. Бу усулнинг диққатга ўзаро биргаликда ишлашга, яхши ёки ёмон ўқишдан қаътий назар ҳар бир боланинг фикрини эшитишга ўрганишади. Гуруҳ аъзоларига бир хил баҳо қўйилиши эса болаларда жамоатчилиқ руҳини шакллантиради.

Интерфаол методлардан фойдаланиш таълимини ўқув предметлари асосида эмас, балки объектив очуннинг ўзидаги каби синкретик йўсинда ташкил этишни кўзда тутди. Бунда ўқувчи ва ўқитувчи болалар олдида уларни ўраб фани тушунчасидан юқори туриши талаб этилади. Шу боис ўқитувчи болалар олдида уларни ўраб турган реал борлиқдаги ҳақиқий муаммоларини қўйиши, бунинг учун ҳаётда кўп учрайдиган ва манбалардан топиш мумкин бўлган масалаларни дидактик топшириқ сифатида бериши керак. Агар бу хилдаги муаммоларни ўқувчиларнинг ўзлари тавсия этсалар, янада яхши бўлади. Ўқувчиларнинг олдида қўйиладиган муаммо ўйлаб топилган сунъий ёки изланишга арзимайдиган даражада кичик бўлмаслиги керак.

Машғулотлар сўнгидида фикрий ҳужум жараёни қандай ўтгани ва қайси гуруҳга нима сабабдан қандай баҳо қўйилиши хусусида ўқитувчи бир неча оғиз сўз айтиди. Алоҳида таъкидлаш керакки, баҳо алоҳида болаларга эмас, балки кичик гуруҳлардаги барча ўқувчиларга қўйилади. Шундай қилинса, гуруҳ аъзолари бир-бирларини ўқитишади, дидактик материалнинг барча қатнашчилар томонидан тўла ўзлаштирилишига эришилади.

Хуллас, таълим самардорлигини оширишда янги замонавий педагогик технологияларнинг аҳамияти кун сайин ортиб бормоқда, бу эса ҳар бир ўқитувчидан изланиш ва ижодкорликни талаб этиши шубҳасиздир.

Адабиётлар

1. Мухамедова Д., Носирова Д. “Хозирги замон ўзбек тилини ўқитиш методикаси”. Дарслик. 2007.
2. Абдурахмонова М. “Она тилини ўқитиш методикаси” услубий қўлланма. 2010.
3. Тухлиев Б., Шамсиева М., Зиёдова Т. “Она тилини ўқитиш методикаси”. Дарслик. 2002.
4. http://sahifa.tj/uzbekskij_russko.aspx. Русско - узбекский переводчик.
5. <https://my.gov.uz/>. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali.
6. <https://www.lex.uz>. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. <http://library.ziyonet.uz/> - ta'lim portali.

РЕЗЮМЕ

Таълим тизими ва уни йўлга қўйиш борасидаги янгиланишлар кейинги вақтларда жахон миқёсида кенг ёйилиб бормокда. Интерфаол усуллар мустақил фикрлайдиган, изланадиган ўқувчиларни шакллантириш имконига эгаллиги билан эътиборга лойиқдир. Интерфаол методлардан фойдаланаётган муаллим шунчаки дарс берувчи эмас, балки ўқувчининг тадқиқотчилик фаолиятидаги маслаҳатчиси, ташкилотчиси ва мувофиқлаштирувчиси.

РЕЗЮМЕ

Система образования и внедрение инноваций широкое распространение во всём мире в последнее время. Интерактивные методы являются эффективными, потому что они обладают способностью формировать у учащихся критическое мышление. Преподаватель использующий интерактивные методы на уроке, является консультантом, организатором и координатором исследовательской деятельности студента.

SUMMARY

The education system and students implementation of innovations in it have been widely spread around the world lately. Interactive methods are remarkable because they have the ability to form in independent critical thinking. The teacher using interactive methods at the lesson is a consultant, organizer and coordinator in the student's research activity.

Tálim - tárbiya metodikasi

**ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН
ФЙДАЛАНИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ**

Ш.Абдиназимов – *филология фанлари доктори, профессор*

Бердақ номидаги Қарақалпоқ давлат университети

Г.Тоирова – *филология фанлари бўйича фалсафа доктори*

Бухара давлат университети

Таянч сўзлар: семинар-дарс, конференция-дарс, фантазия-дарс, «зинама-зина», «тез айтиш», «пирамида», электрон китоб.

Ключевые слова: урок-семинар, урок-конференция, урок-фантазия, «шаг за шагом», «пирамида», «скороговорка», электронная книга.

Key words: lesson - seminar, lesson conference, lesson-fantasy, step by step , Pyramid, tongue twister , an e-book.

Кейинги йилларда мустақил Ўзбекистонимизда нафақат иқтисодий соҳада, балки таълим соҳасида ҳам кенг қамровли ислохотлар олиб борилмоқда. Босқичма-босқич амалга оширилаётган «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» нинг иккинчи босқичида таълим тизимига янги педагогик технология (ЯПТ)ларни олиб кириш, умумий, ўрта махсус таълим ҳамда олий таълим тизими моддий техника базасини мустаҳкамлашдек улуғвор вазифани амалга ошириш вазифаси юклатилган. Ҳозирги кунда янги педагогик технологиялар ўқув материаллини тингловчига етказишнинг энг содда усули сифатида баҳоланиб, таълим жараёнини янги сифат кўрсаткичларига олиб чиқиши мумкин бўлган энг муҳим омил эканлиги услубшунослар томонидан эътироф этилмоқда.

Таълим-тарбия иши бугунги кунда ўқувчини ҳар томонлама ривожлантиришни мажмуавий жараён сифатида намоён бўлмоғи керак. Шунинг учун ҳам мазкур жараён турли ёшдаги ўқувчиларнинг аклий ривожланиш динамикасини, ўқув-билув жараёнида ўқувчи шахсининг фаолияти, таҳсил олиши ва ривожланишининг ўзаро алоқадорлигини таъминлашга ёрдам бермоғи лозим. Айнан бу ҳолат ривожлантирувчи таълим ғоясида ўз аксини топмоқда.

Ўқувчи шахсининг умумий ривожланишига йўналтирилган ўқув-билув жараёнини ташкил этиш ўта долзарб масалаларидан биридир. Бунда билиш жараёнининг ўзи ўқувчини кузатиш, унинг фаолиятини ташкил этишга йўналтирилмоғи лозим.

Дидактик ва психологик талабларни ҳисобга олган ҳолда муайян ўқув предмети доирасида махсус ташкил этилган индивидуал ҳамда алоҳида гуруҳларда, жамоа бўлиб олиб бориладиган ишлар орқали ҳамда турлича мураккаблик даражасида бўлган топшириқларнинг ҳар томонлама ўйлаб чиқилган тизими ҳар бир мавзунинг ўзлаштирилиши муайян педагогик шарт-шароитларни талаб қилади. Ана шу маънода дарсларни мазмунли, кизикарли ташкил қилиш омиллари ниҳоятда ранг-барангдир.

Дарҳақиқат, истиқлол шарофати билан она тили таълими мазмуни тубдан янгиланди. Таълим она тили ўқитувчилари олдида ҳам ижодий тафаккур соҳибини

етиштириш вазифасини юклади. Аммо бу улуғвор вазифа илғор педагогик технологияларни дарс жараёнига қўллаш билангина амалга оширилади. Маълумки, она тили таълими технологияси таълим мазмуни, усули, воситалари билан чамбарчас боғлиқ. Таълимнинг янги мақсади янги усуллар билан дарс ўтишни такозо этади. Жумладан, машғулотларда қуйидаги усуллардан фойдаланиш ўқув самарадорлигини оширишга хизмат қилади: семинар-дарс, конференция –дарс, матбуот – дарс, мусобақа - дарс, фантазия-дарс ва бошқалар. Бу усулларнинг барчаси бир-биридан мазмунли, кизикарли ва айни замонда такрорланмасдир.

Ҳар бир машғулотда айниқса, қуйи синфларда дарс мақсадидан келиб чиққан ҳолда «зинама-зина», «тез айтиш», «пирамида» каби ўйин турларидан фойдаланиш мумкин.

1. Тез айтиш. Бу ўйинни «Сўз ясаши» мавзусини ўтиш жараёнида олинган билимларни мустаҳкамлаш ва хотирани синаш мақсадида тадбиқ этиш мумкин. Ўйин тартиби қуйидагича:

1. Синфдаги барча ўқувчилар иштирок этади.
2. Иштирокчилар ясама сўз айтиши керак.
3. Ўзидан олдинги иштирокчи айтган сўзни айтиб, сўнгга ўзи янги (такрорланмаган) сўз айтиши керак.
4. Янги сўз айта олмаган ёки айтилган сўзни такрорлаган ўқувчи ўйиндан чиқади.
5. Барча сўзларни ўз ўрнида хатосиз тез айта олган ўқувчи ғолиб саналади.

2. Синквейн. Қуйи синфларда «Синонимлар» мавзусини ўтиш жараёнида синквейн усулида мавзунини хулосалаш мумкин. Масалан, ўқитувчи магнит доскасида «Дарс ўтаётган ўқитувчи» расмини илади ва тўрт нафар ўқувчига қуйидагича топшириқ беради:

1-ўқувчи: расмни икки сўз билан ифодалаши; 2-ўқувчи: расмни уч сўз билан; 3-ўқувчи эса тўрт (жумла) сўз билан ифодалаши ва 4-ўқувчи битта сўз билан ифодалаши керак. Бу жараён қуйидагича амалга оширилади:

- 1-ўқувчи: биринчи **муаллимим**.
- 2-ўқувчи: Ҳарф танитган **ўқитувчим**.
- 3-ўқувчи: Одоб-ахлоқдан сабоқ берган **мураббийим**.